

Gyerekek elhagyása és ennek megelőzése

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének 7. cikkelye egyértelműen kimondja, hogy minden gyermeknek "amennyire lehetséges, joga van ismerni a szüleit, és ahhoz, hogy szülei viseljék gondját". Ha egy gyermeket elhagynak, ez a jog sérül. A csecsemőket és kisgyerekeket hagyják el leginkább a szülei. Ez nagyon sok probléma forrása, mert azok a gyerekek, akik kisgyerek korukban nélkülözik az érzelmi biztonságot, jelentős nehézségekkel küzdhetnek érzelmi és értelmi fejlődésük során. Noha nagy szükség lenne arra, hogy pontosan ismerjük a gyerekelhagyás mértékét, okait és következményeit, e területen kevés kutatás folyt eddig. Ilyen vizsgálatokra azért van nagy szükség, hogy kialakíthatók legyenek a megfelelő megelőző programok és stratégiák, amelyek védelmet nyújtanak a társadalom veszélyeztetett tagjai számára.

A gyerekelhagyás meghatározása

Az Európai Unió által finanszírozott Daphne program keretében 10 ország részvételével végzett kutatás számára is kihívást jelentett, hogy a gyerekelhagyás (child abandonment) fogalmának nincs egyértelmű, általánosan elfogadott meghatározása, noha a fogalom széles körben használatos. A kutatásban résztvevők (Bulgária, Cseh Köztársaság, Dánia, Franciaország, Egyesült Királyság, Lengyelország, Litvánia, Magyarország, Szlovákia) végül két meghatározást használtak, a nyílt és a titkos elhagyást. Nyílt elhagyás alatt azt értették, amikor a gyereket úgy hagyja hátra ismert szülője, hogy egyértelművé teszi, szülői felelősségét nem akarja/tudja vállalni, lemond a gyermekéről, és olyan családtag sincs, aki képes lenne, vagy fel akarná szülőként a gyereket nevelni. Titkos elhagyásnak azt nevezték, amikor a gyereket úgy hagyja ott valahol a szülő, hogy őt magát nem lehet azonosítani, ezzel is jelezve, hogy a gyerekekkel kapcsolatos szülői felelősséget nem vállalja, név nélkül, visszavonhatatlanul lemond a gyermekről.

A gyerekek elhagyásának gyakorisága Európában

A kutatás azt mutatta, hogy a gyerekek elhagyása a legfontosabb oka a 3 évesnél fiatalabb gyerekek szakellátásba, állam gondoskodásba kerülésének. Az összehasonlító elemzés alapján kijelenthető, hogy a nyugat-európai országokban csak 4%, míg Közép- és Kelet-Európában az intézményes ellátásba került kisgyerekek 32%-a sorolható ebbe a kategóriába. Dániában, az Egyesült Királyságban, Norvégiában nagyon ritka az ilyen eset. Nehéz az egyes országok adatait összehasonlítani, mivel a nemzeti statisztikákban a gyerekek életkori csoportosítása eltérő, és más-más definíciókat használnak.

Az elvégzett vizsgálat keretében mind a 27 EU tagország kormányának elküldtük a gyerekek elhagyásáról információkat kérő levelet, és 22 ország válaszolt a megkeresésre. A válaszadók között Szlovákiában volt a legmagasabb az elhagyott kisgyerekek aránya (4,9 ezrelék), ezt követte a Cseh Köztársaság (4,1 ezrelék), Lettország (3,9 ezrelék) és Lengyelország (3,7 ezrelék). Nagyon kevés információ áll rendelkezésre - ha van egyáltalán - a 22 országban arról, hogy hány gyermeket hagynak ott nyilvános helyeken vagy a szabadban. Arról sem lehet adatot találni a legtöbb ország statisztikáiban, hogy hány újszülöttet hagynak a kórházi szülészeten. Van ilyen statisztikai adat Szlovákiában (3,3 ezrelék), Lengyelországban és Litvániában (1,7-1,7 ezrelék) továbbá Franciaországban, ahol 1 gyermeket hagynak kórházi szülészeten ezer élve született csecsemőből.

A titkos elhagyásról

A titkos elhagyásra vonatkozó megközelítések eltérő képet mutatnak Európában. Néhány országban nem tekintik törvénytelennek az elhagyást, ha a gyermeket biztonságos helyre teszik. A speciális "baba dobozok", "baba kosarak" néhány európai országban elérhetővé váltak abból a megfontolásból, hogy az anyák névtelenül, biztonságosan elhelyezhessék gyermeküket. Így például a "gyerekrekeszek" rendszerét 1999-ben vezették be Németországban, Magyarországon inkubátorokat helyeztek ki a kórházak elé 1996-tól kezdődően, "élet bölcsőket" Olaszországban. Franciaországban a Polgári törvénykönyv 341. §-a alapján a nőknek joga van az anoním szülésre, és a gyermeket a kórházban hagyni anélkül, hogy az adataikat megadnák. Ez olyan aktus, amely kizárja, hogy a későbbiekben az anya és a gyerek bármilyen módon kapcsolatba kerüljön.

Eredeti babadoz
Firenzében a XVIII.
századból

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye szellemében sok vita folyik arról, hogy milyen módon értelmezhetőek ezek az eljárások. Megfelelő kutatási eredmények, adatok hiányában nem mondhatjuk, hogy betöltenék azt az életmentő szerepüket, amit sokan tulajdonítanak nekik, de azt sem, hogy megfontolatlan elhagyásra biztatják az anyákat, illetve nem nyújtanak nekik megfelelő segítséget a teljeskörű mérlegeléshez. Kérdés az is, hogy mi történik például azoknak a nőknek az esetében, akik vidéken laknak, nem tudnak a lehetőségről, vagy nem érik el azt. Mivel titkos elhagyás esetén nem ismert az elhagyó személye, további következményekkel is számolnunk kell. Nem tudhatjuk, hogy ténylegesen ki hagyta ott a gyermeket, az anya szabad akaratából mondott-e le róla, tudott-e az apa vagy más családtag a gyerekről, illetve a döntésről, és ők mit akartak volna. Nem ismert ilyen esetekben a gyerek családjának előtörténete, így az egészségügyi jellemzők se, és nem is lehet erről őket megkérdezni. A gyerek úgy nő fel, hogy nincs esélye arra, hogy megtudja, kik a szülei, testvérei, családtagjai. Csehországban 2005 óta 41 "babadoz" került kihehelyezésre, és 40 gyermeket hagytak ezekben, Magyarországon is 40 körül volt a 25 kórházban elhelyezett inkubátorban hagyott gyerekek száma 1996 óta. Szlovákiában 23 újszülöttet tettek a dobozokba 2004-2010 között. Litvániában a "gyerekablakokban" 13 gyermeket helyeztek el 2009 óta, míg Lengyelországban 2006-tól 31-et.

A gyerekelhagyás okai

A gyerekek elhagyásának fő oka a szegénység, az anyagi problémák, továbbá, hogy éretlen vagy egyedülálló az anya, a fogamzásszabályozással és a terhességmegszakítással kapcsolatos ismeretek, a hozzáférés hiánya, elérhetetlensége, a megszületett gyermek fogyatékosága, a szülés utáni depresszió, mentális betegség, a megfelelő családsegítő szolgáltatások, a segítségnyújtás hiánya, a fogyatékos gyerekeket nevelő családok támogatásának (napközbeni ellátás, speciális ellátások) elégtelensége.

Bulgáriában, egy kutatás szerint a szülők többsége nem akar lemondani a gyerekeiről, de amikor a nehézségekkel szembesülnek, mint amilyen a szegénység, betegség vagy a társadalmi kirekesztés, gyakran még-is így döntenek abban a hiszemben, hogy ez a gyermek számára a legjobb megoldás. A vizsgálatban 75 olyan szülőt interjúvoltak meg, akik a közelmúltban adták nyitottan örökbe 0-3 éves gyermeküket csecsemőotthonból, az okok között a hajléktalanságot, az étel, a fűtés hiányát, a pelenkák, gyermekholmik elérhetetlenségét említették. A mintában szereplők 41%-a 4 vagy több gyermeket nevelt családjában, de többről nem tudtak gondoskodni. A kutatás szerint a mintába került anyák 72%-a roma közösség tagja volt, akiket elmondásuk szerint a szülészetten megkérdezték, hogy meg akarják-e tartani a gyermeküket, és ott rögtön rutinosan ki is töltötték a papírokat, mintha ez lenne a természetes eljárás. Romániai kutatások is azt mutatják, hogy a szülők nem egyszer a kórházi személyzet nyomására "mondanak le" gyerekeikről. Gyakran az anyának nincs személyi igazolványa vagy útlevele, ami a születési anyakönyvi kivonat kiadásának késedelméhez vagy elmaradásához vezethet, és ez a visszaélések egyik forrása. A szolgáltatások hiánya, a házasságon kívüli szülés stigmája is többször vezet elhagyáshoz.

Más országokban az anyákat olyan esetekben ösztönzik a gyerekeiről való lemondásra, ha HIV pozitívak, drogfüggők, házasságon kívül élnek vagy nagyon fiatalok. Ez azt is jelzi, hogy sokszor a szülők nem azért mondanak le, mert nem akarnak a gyermeküket felnevelni, hanem, mert ehhez nincs segítség, nem megfelelő az ellátás, a szolgáltatás a szülők, családok, gyerekek számára. Gyakori, hogy a szakemberek úgy érzik, jobb dolga lenne a gyerekeknek egy másik, örökbefogadásra váró családban, és nem veszik figyelembe, hogy a gyerekeknek joga van a saját családjában felnőni. Sokféle probléma keletkezik abból, ha ezt az egyszerűbbnek tetsző megoldást választják.

A gyerekek elhagyásának megelőzése

Az alábbi szolgáltatások a különböző EU tagállamokban sikeresen segítik a gyerekek elhagyásának megelőzését:

- Szociális támogatás
- Gyerekek napközbeni ellátása
- Anya-gyermek otthonok
- Családtervezés, fogamzásszabályozás tanítása
- Tanácsadás nők, anyák számára
- Tanácsadás családok számára
- Pénzbeni ellátások
- A kiemelten veszélyeztetett családokat célzó programok
- Szülők felkészítése feladataikra, készségfejlesztés
- Segélyvonal krízisben lévő nőknek, anyáknak
- Országos protokoll az elhagyás megelőzésére a szülészetek számára
- Szociális munkások alkalmazása a szülészeteken
- Az egészségügyben – kórházakban – dolgozók felkészítése a veszélyeztetettek kiemelt kezelésére és a pozitív tanácsadás alkalmazására

Gyerekelhagyás Magyarországon

A magyar jogszabályokban sem szerepel a gyerekek elhagyása, ez is a veszélyeztetettség kategóriájába tartozik, és nincs nevesítve a statisztikákban sem. Nem tudunk adatokat gyűjteni itthon sem arról, hogy hány gyermeket hagynak a kórházi szülészeteken, és ezek az újszülöttek egészségesek voltak-e, ismertek voltak-e a szülők, mint ahogy arról sem, pontosan hány gyermeket helyeztek inkubátorokba az elmúlt 15 évben. Senki nem követi nyomon az ilyen helyzetből örökbeadott gyerekeket, nem tudjuk hogy fejlődnek, mi lett a sorsuk.

Magyarországon elvileg a védőnő jelzése alapján a gyermekjóléti szolgálat feladata minden módon segíteni a várandós nőt, hogy haza tudja vinni az újszülöttet a kórházból, és képes legyen maga nevelni. Sajnálatos módon egyre gyakoribb, hogy ehelyett azok, akiknek segíteniük kellene, inkább feltételeket támasztanak, és amennyiben a család ennek nem tud megfelelni, akkor a gyermek csecsemőotthonba vagy nevelőszülőkhöz kerül. Nagyon problémásnak tartjuk, hogy az Egészségügyi Törvény arra biztatja a védőnőket, hogy a krízisben lévő terheseknek hívják fel a figyelmét az inkubátor programra, ahelyett, hogy segítenének nekik az optimális megoldásban, a hazavitelben vagy például a nyitott örökbefogadásban. Az általunk végzett adatgyűjtés alapján egyértelműen kiderül, hogy Magyarországon a kórházi dolgozókat nem

készítik fel azokra a kritikus helyzetekre, amikor a szülőnek el kell mondani, hogy a gyermeke betegen, fogyatékosan született, meghalt, illetve, amikor érzékelhető, hogy egy krízisben lévő anya fog szülni, aki valószínűsíthetően otthagyja az újszülöttet a kórházban. Azokban a kórházakban, ahol egyáltalán alkalmaznak szociális nővért, szociális munkást, ők többnyire túlterheltek, és nem csak a szülészeti osztályon végeznek munkát. Felkészültségük nagyon eltérő, az orvosok, szülésznők, nővérek pedig saját belátásuk szerint viselkednek, nincs olyan protokoll, szakmai szabályrendszer, ami eligazítást, segítséget nyújtana nekik. Pszichológus kevés kórházban van, többnyire nem a szülészetten dolgozik, pedig a nők 10%-a szülés utáni depresszióban szenved hosszabb-rövidebb ideig, többnyire mindenféle ellátás, felvilágosítás nélkül, és ez is a gyermek elhagyásához, elhanyagolásához, szélsőséges esetben bántalmazásához vezethet.

A kórházaknak van kapcsolatuk civil szervezetekkel, illetve a TEGYESZ-szel, gyámhivatallal, így, ha az anya le akar mondani a gyerekeiről, ezt jelzik a hatóságoknak, szakembereknek.

Az inkubátor program nagy népszerűségnek örvend Magyarországon, mert azt a hamis képzetet kelti, hogy ez megelőzi az újszülöttgyilkosságot, pedig ezt semmilyen adat nem támasztja alá. Ugyanakkor más, akár biztonságos helyen hagyni az újszülöttet (pl. kórházi folyosó, mentőállomás stb.) bűncselekmény, és ilyen esetekben a gyermek nem válik rövid időn belül örökbefogadhatóvá. Az inkubátorba helyezett gyermek esetén az anya jognyilatkozatának tekinti a jogszabály az elhagyást, pedig tudott, hogy gyakran nem az anya hagyja a gyermeket ott, nem is mindig önként mond le róla, de erre a tényre nem sok figyelem vetül. A nehezedő gazdasági helyzetben a szegényekkel, kiszolgáltatottakkal, bajbajutottakkal kapcsolatos intolerancia nagyon felerősödött, ezért kiemelten fontos feladatunk mindent megtenni annak érdekében, hogy a gyerekek elhagyását megelőzzük, és segítsük azokat a krízisben lévő családokat, anyákat, akiknek a következményeket ismerve megalapozott döntést kell hozniuk arról, hogy vállalják vagy sem gyermekük nevelését. Minden gyermek számít, minden gyerekeknek jár a gondoskodás, segítség a közösség részéről is! Mindannyiunk felelőssége, hogy a gyerekek esélyt kapjanak a teljes és boldog életre.